

ДЕРЖАВА ТА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ В 20–30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

STATE AND CATHOLIC CHURCH IN CZECHOSLOVAKIA IN THE 20–30TH YEARS OF THE XX CENTURY

Палінчак М.М.,

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету міжнародних відносин
Ужгородського національного університету*

Громовчук М.В.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету*

Одним із невідкладних завдань у новій Чехословаччині було врегулювання відносин між державою та церквою, яке означало насамперед налагодження відносин між державою та римо-католицькою церквою. Католицьке духовенство стало предметом гострої критики в школах і на різних зібраннях.

Ключові слова: Чехословаччина, держава, церква, духовенство.

Одной из неотложных задач в новой Чехословакии было урегулирование отношений между государством и церковью, которое означало прежде всего налаживание отношений между государством и римско-католической церковью. Католическое духовенство стало предметом острой критики в школах и на различных собраниях.

Ключевые слова: Чехословакия, государство, церковь, духовенство.

One of the urgent tasks in the new Czechoslovakia was the settlement of relations between the state and the church, which primarily meant the establishment of relations between the state and the Roman Catholic Church. The Catholic clergy became the subject of sharp criticism in schools and at various meetings.

Key words: Czechoslovakia, state, church, clergy.

Одним із невідкладних завдань у новій Чехословацькій республіці було врегулювання відносин між державою та церквою, яке означало насамперед налагодження відносин між державою та римо-католицькою церквою. Але уряд не міг не врахувати критичне ставлення ліберальної інтелігенції до католицької церкви, лозунгами якої були: «Після Відня – Рим!», «Рим має бути чехом засуджений!» і т. д. Зруйнування Маріанського стовпа (пам'ятник перемозі католицької Праги над шведами-лютеранами, яку отримав народ у XVII столітті) на Староместській площі 3 листопада 1918 року стало сигналом до стихійного зведення рахунків із Римом,

з католицизмом. Католицьке духовенство стало предметом гострої критики в школах і на різних зібраннях. Була проведена часткова конфіскація церковного майна шляхом проведення земельної реформи. Антицерковна боротьба не набрала більш серйозної форми лише тому, що проти неї виступила католицька Словаччина та греко-католицька Підкарпатська Русь.

А в католицькій церкві керівництво справами взяла на себе громадська організація духовенства «Єднота». Понад 90 відсотків чеського кліру стали членами «Єдноти», а комітет цієї громади розробив влітку 1919 року «Пропозиції духовенства із відродження католиць-

кої церкви», які були передані делегацією у складі Маріана Благи, А. Колісека, Фр. Кроухера та Войтеха Шанди Римському Папі Бенедикту XV. Серед пропозицій були: 1) створення чеського патріархату; 2) розширення церковного самоуправління та можливість залучення до нього мирян; 3) проведення літургії на національній мові; 4) підготовка священників на місцях 5) можливість прийняття celibату на добровільній основі.

Коли ж делегація повернулася з Рима із жалюгідними результатами, які зводилися до дозволу на проведення слав'янської літургії та права у процесі меси читати св. Апостольське послання і Євангеліє чеською мовою, «Єднота» ідейно розкололася на стриманий і кількісно найсильніший центр, на лівих та правих радикалів.

Невдоволені священники 8 січня 1920 року заснували свою Чехословацьку церкву, яка на час перепису населення 1921 року нараховувала 600 тисяч. У 1930 році кількість вірників цієї церкви досягла 800 тис. членів.

Взаємини католицької церкви та держави ще довго залишалися напруженими. Чехословацький уряд зробив спробу відокремити церкву від держави. Народним зборам був запропонований проект конституційної грамоти, параграф 121 якої передбачав: «Між державою і церквою нехай буде встановлено відокремлення». Але ця пропозиція не була прийнята, позаяк не отримала достатньої підтримки серед депутатів Народних зборів. Вирішальну роль під час дискусії відіграла фракція словацьких депутатів, яка категорично вимагала, щоб текст параграфу 121 було змінено або повністю прибрано. Досягнутий компроміс мав вплив і на формулювання інших статей основного закону. Словацькі депутати зобов'язалися не вимагати закріплення автономії Словаччини в конституції [3, с. 73]. У результаті голосування (12 проти 4) перший варіант тексту було відхилено і запропоновано новий: «Відносини між державою і церквою встановлюються на засадах самоврядування церкви з урахуванням

особливостей законів держави». Згідно з цим текстом церкві залишалось майно і державна підтримка. Параграфи 117–133 конституції впорядковували відносини держави і церкви. Свобода совісті та віросповідання дозволяли повну свободу релігії і свободу бути невіруючим, належати до будь-якої церкви, визнаної державою, чи бути атеїстом. Конституційне закріплення рівності всіх конфесій усунула колишню пріоритетність римокатолицької церкви.

Але соціалістична фракція не заспокоїлась досягнутим: на засіданні Народних зборів вона запропонувала новий проект закону про відокремлення церкви від держави, подібний до французького варіанту (1905 р). Згідно з цим законопроектом всі релігійні заходи повинні були проводитися під прямим наглядом держави, церковне майно підлягало конфіскації тощо. Фракція словацьких депутатів знову виступила проти цих пропозицій.

Не сприйняли проект і інші політичні фракції. Опір був настільки великим, що проект закону не набрав голосів навіть для слухання у парламентських комісіях. Питання відокремлення церкви від держави було відкладено до невизначеного часу.

У середині 20-х років пропозиція відокремлення церкви від держави знайшла відображення у програмах аграрної, народно-демократичної, соціал-демократичної та комуністичної партій. Налагодження офіційних дипломатичних відносин із Ватіканом у 1920 році дало можливість поступово впорядкувати взаємини між державою і церквою. Під час врегулювання державно-церковних відносин уряд Чехословаччини не міг не враховувати зміну геополітичного обличчя Європи та роль у ньому Ватікану. Але у 1925 році між Чехословаччиною та Святою столицею виник конфлікт. П'ятсот десяту річницю з дня смерті Яна Гуса в Граді відзначали з особливими урочистостями а Ватікан вбачав у цьому провокацію і в знак протесту відкликав свого нунція Мормадді.

Але уряд не міг не враховувати той факт, що близько 80 відсотків громадян залишилися вірниками католицької церкви, тобто з 13 929 000 населення 10 617 000 були католиками. Було зрозуміло, що у разі відокремлення церкви від держави буде втрачено вплив на католицьку церкву, що дасть можливість утвердитися промадлярській орієнтації у Словаччині і Підкарпатській Русі і виразно зміцнити тамтешній сепаратизм. Подібна ситуація мала місце і в Судетах. Підготовка священнослужителів без державного нагляду могла би бути спрямованою не на користь держави.

Тільки дипломатичні стосунки з Ватіканом давали можливість уряду республіки домогтися збігання державних кордонів із кордонами єпархії. Розуміння необхідності вирішення цього питання урядом Чехословаччини та Ватіканом було досягнуто. Але вирішення проблем просувалося дуже повільно.

Завдяки тривалим взаємним дипломатичним зусиллям лише у 1927 році між Чехословаччиною та Ватіканом було укладено *Modus vivendi*, який вирішував питання кордонів єпархій Словаччини та Підкарпатської Русі, порядок призначення вищих церковних ієрархів. Остання проблема виникла тому, що уряд Чехословаччини призначив нових єпископів. Держава змушена була забезпечити тимчасове керівництво церковними маєтками, ординарії яких померли (рожнявський, кошпівський та спішський єпископи) або покинули країну (бансько-бистрицький єпископ).

Якщо в період Австро-Угорщини цісар особисто мав право призначати архієпископів, єпископів, каноників та генеральних вікаріїв, то 21 листопада 1921 року папа Бенедикт XV проголосив, що ці привілеї не поширюються на новостворені державні утворення. Апостольська столиця запропонувала узгодити ці питання з новими державами.

Відповідно до *Modus vivendi* призначення церковних ієрархів попередньо повинні були узгоджуватися з чехословацьким урядом, який із політичних моти-

вів залишав за собою право не погодитися з пропозицією.

29 березня 1928 року уряд республіки створив спеціальну комісію, що розробила детальний план реалізації договору, який задовільнив би як потреби церкви, так і інтереси держави. Виникла необхідність вирішити угорські претензії на частину церковних маєтків у Словаччині. Лише в кінці 1933 року комісія вислала свої пропозиції у Ватікан. У листопаді 1936 року Ватікан у відповіді до Праги повідомив, що реалізацію проекту доцільно проводити в два етапи. Перший етап повинен включати в себе зовнішнє розмежування єпархій, тобто об'єднання їх кордонів із державними. Другий етап пізніше визначив би внутрішнє розмежування, тобто нові кордони єпархій у межах Чехословацької держави [7, с. 66]. 2 вересня 1937 року вийшла папська була «*Ad ecclesiastici regiminis incrementum*» про зовнішнє розмежування чехословацької єпархії.

Святкування католицького Святовацлавського Міленія у 1929 році показали повну зміну у взаєминах церкви та держави. Уряд оголосив цей захід загальнодержавним. Другою визначною віхою у державній церковній політиці став загальнодержавний з'їзд католиків Чехословацької республіки у 1935 році, на якому влада з усіма почестями, які належать папському суверену, офіційно привітала папського легата кардинала Вардієра.

Страх за майбутнє католицької культури в країні після 1918 року пробудив до нового життя католицький політичний рух. Однак партіям із християнськими програмами не вдалося отримати більшість католицьких виборців: під час виборів 1920 року народна партія одержала 33 мандати, а у 1925 році – 31 мандат; словацька народна партія – 23 мандати, у 1929 році – 25 мандатів. Однак у грудні 1935 року під час виборів президента католицькі партії голосували за доктора Бенеша, чим забезпечили неможливість перемоги фашистської реакції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Cholnoky E.V. Ungarns land und volk. – Budapešť, 1917.
2. Szana A. Ungarn. – Gotha: Justus Perthes, 1922.
3. Mosný P. Dejiny statu a prava na Slovensru po roku 1918. – Kosice, 1997. – S. 73.
5. Schelle K. Správní organizace Zakarpatské Ukrajiny v letech 1919–1938 // Právněhistorické studie. – Praha: vydavatelství ČSAV, 1989. – č. 30.
6. Peroutka F. Budování státu III. díl, Lidové noviny. – Praha, 1991.
7. Dejiny ceskoslovenskeho statu a prava (1918–1945). – Brno, 1992. – S. 66.